

PALEOLİTİK'TE ATEŞ

Alt Paleolitik dönemde insanoğlunun en büyük atılımı ateşi üreterek onu kullanmaya başlamasıdır. Ateşin kullanımına ilişkin en eski izler Etiyopya'da *Gadeb*'de bulunmaktadır. Burada ateş Homo Erectus tarafından kullanılmıştır ve bir milyon yıldan eskiye inmektedir.

Avrupa'da Mindel buzulundan önce hiçbir ateş izi belirlenememiştir. Buna karşılık Fransa'daki *Escale* mağarası, Nice'deki *Terra Amata* açık hava istasyonu, Macaristan'daki Verteszöllös jizmanı, İspanya'daki *Torralba* ve *Ambroña* sitleri ve *Menez Dregan* (Bretagne) Mindel buzulunun çeşitli evrelerinde ocak ve yanmış kemik izleri vermiştir. Bunlardan ilki ve en eskisi *Escale* mağarasındaki ocak kalıntılarıdır 700 bin yıl öncesine inmektedir ve Mindel I buzuluyla yaşittir. *Torralba* ve *Ambroña*'nın yaşları her ne kadar tartışmalı ise de, bu iki yatak Avrupa'da ateş izlerini veren en eski yataklar arasındadırlar. *Menez Dregan* ise 400 bin yıl öncesine tarihlendirilmiştir.

Asya ve Avrupa arasında yapılan karşılaştırmalar ateşin kullanımının 2 kıtada aynı zamanda görüldüğünü göstermektedir. Asya'daki en eski ocaklar Çin'deki *Chou-kou-tien* ve Pekin yakınındaki *Nihowan* yatağında saptanmıştır. Ancak bu sonuncusu da tartışmalıdır. *Choukoutien*'deki izler Mindel sonu ile yaşittir.

İsrail'deki Jourdan vadisinde bulunan *Banat Yakub* yerleşme yerindeki yanmış kemikler, Yakınoğu'da Mindel-Riss buzularası bir evrede ateşin kullanılmış olabileceğini göstermiştir.

Riss buzul çağından itibaren Paleolitik yataklardaki gerçek ocak ve yanma izleri artmaya başlamıştır. Fransa'da Dordogne bölgesindeki *Pech-de-l'Aze II* Mağarası'nda ve Monaco'daki *Observatoire* Mağarası'ndaki ilk örnekler ateşin kullanımının güzel kanıtlarıdır. Bu ocakların insanlara ait olduklarına şüphe yoktur. Bunlar oturma tabanları üzerinde bulunmaktadır. Kül, kömür, yanmış kemik ve yontmataş izleri ve hatta ocak yapım izleri gözlenmektedir.

Riss-Würm buzularası evresinde çok az ocak ya da ateş izine rastlanabilmiştir. Bunlardan en ünlüleri Almanya'daki *Ehringsdorf* Açık hava merkezi ve *Lehringen* Açık hava istasyonlarından bilinmektedir.

Würm buzulundan itibaren Avrupa istasyonlarında ocaklar açık bir şekilde artmaktadır. Bazı yorum güçlükleri bulunmasına karşın Avrupa'da Würm'de ateşin sıklıkla kullanıldığı söylenebilir. Bu dönemde ocaklar ve ateşin kullanımına ilişkin diğer izler Yakındoğu'da olduğu gibi Afrika'da da çoğalmaktadır. Dünya genelinde ateşin kullanımının daha yoğun olarak görüldüğü bir dönem olarak nitelenebilir.

Sonuç olarak *Australopithec*'lerin ateşi tanımadıkları görülür. Bugün için ateşin ilk kullanım izleri Homo erectuslara bağlanabilir. Ateşin ilk izleri sınırlı merkezlerde tespit edilen verilerle Mindel buzul çağına kadar inerken, dünya genelinde izler Würm buzul çağında yaygınlaşmıştır.

Ateşin devamlı saklanması zor ve oldukça sıkıcı bir süreç olmalıdır. Ateşin doğal bir yangından elde edilmesine gelince bu tamamen rastlantısaldır. Doğal yangınların en sık nedenlerinden birinin başında yıldırım gelmektedir. Ancak yıldırımın doğal bir yangın oluşturabilmesi için bazı koşullar gerekmektedir. Bu olgu tamamen bitki örtüsünün yapısına ve onun kuruluk durumuna bağlıdır. Bitki örtüsü uzmanlarına göre yıldırımların neden olduğu yangınlar sanıldığından daha azdır. Yangın çıkaran diğer olaylar içinde volkanik püskürmeler de yer alır. Ancak bunlar volkanik alanlarda sınırlanmışlardır. Bir diğer fakat kanıtlanmamış bir yangın nedeni de kuru ağaç dallarının uzun süre birbirine sürtünmesidir. Dekompoze olmuş bitkilerin, turpların (bataklıklarda oluşan kömürler) kömürlerin bazı tiplerinin, gazların kendiliklerinden yanmaları da doğal yangınların nedenlerini oluşturur. Ancak yine bunlar da sınırlı bölgelerde ve belirli koşullarda oluşan yangınlardır. Bu saydığımız ayrıcalıklı bazı bölgeleri bir yana bırakacak olursak Paleolitikte doğal yangınlar seyrek ve rastlantısaldır. Ayrıca iskan edilen bölgelerdeki nüfus yoğunluğunun zayıflığı da dikkate alındığı zaman yangın bölgelerinde ateşe gereksinim duyan insanların bulunması da zayıf bir olasılıktır.

PALEOLİTİK'TE ATEŞ ÜRETİMİNİN OLASI ŞEKİLLERİ

İnsan doğal yangınlardan koruları toplama ile başlamış olsa da olmasa da bir zaman geldi ki ateşi üretme becerisini kazandı. Ateş üretiminin bulunuşu Alt Paleolitiğe kadar inmektedir. Özellikle Orta Paleolitikten itibaren ocakların sayısı ve düzenliliği ateşin üretilmiş olduğunun kanıtlarıdır. Ancak bu çağda kullanılmış olan ateş üretme yöntemleri hakkında hiçbir geçerli belirti bize ulaşmamıştır. Böylece bu sorunun da incelenmesi ancak kuramsal olabilecektir. Bu kuramsal çerçeve ise Paleolitikte kullanılmış olan ateş yakma tekniklerinin tanımlarını verir.

Bu yöntemlerden hangisinin gerçekten kullanılmış olduğunu saptamaya olanak vermez. Bunun için bugün aşağı yukarı aynı teknik düzeydeki toplumların incelenmesine yani karşılaştırmalı etnoğrafyaya başvurulur. Ancak şu ya da bu yöntemin kullanıldığını kesinlikle belirtmek söz konusu olamaz. Ateş üretiminin geleneksel teknikleri iki kategoriye ayrılmıştır:

- 1- Vurma yoluyla uygulanan teknikler
- 2- Sürtme yoluyla uygulanan teknikler

ATEŞİN GÜNLÜK YAŞAMDA KULLANIMI

Isı ve ışık kaynağı olarak kullanımı:

Ateş her şeyden önce ısı ve ışık yayıcısıdır ve hiç kuşkusuz bunlar onun ilk kullanım nedenleridir. Dışarıda olduğu gibi konutlar içinde de ateş etkin bir biçimde insan ve ortam arasındaki ilişkileri değiştirir. İnsanın hayvanlarla olduğu gibi karanlık ve soğuk ile de savaşmasına olanak verir.

Paleolitikte ateş, doğal ışık bir yana konulacak olursa insanların tek aydınlanma aracıdır. Taşınabilir aydınlanma araçlarının varlığı, hiçbir doğal ışığın giremediği mağaraların duvarlarındaki boyalı resimlerin bulunması ile ortaya konmuştur. Bu çağda kullanıldığı varsayılan aydınlatma araçları basit ocaklar, lambalar, meşaleler ve çeşitli aydınlatma biçimleriydi.

Ateşin silah olarak kullanımı:

Ateş insanlar için bir savunma ve saldırı silahı görevi de görmüştür. Yakılan çayırlar ve hareket ettirilen meşaleler hayvan gruplarının avın kolay yapılacağı önceden saptanmış olan yerlere sürülmesini sağlar. Bu tekniğin Paleolitikten bu yana kullanıldığını düşünmek olanaklıdır. Ancak bu tür kullanımların izlerini bulmak oldukça zordur. Bir arkeolog için doğal kökenli bir çayır yangını ile insan tarafından ateşe verilmiş bir çayırlığı ayırt etmek son derece güçtür. Yine diptarih boyunca ateş dumanı av hayvanlarını yuvalarından çıkarmak içinde kullanılmış olabilir. Ancak bu konuda da kesin kanıtlar bulmak olanaksızdır. Ayrıca bazı hayvanları mağaralardan çıkararak oraları ele geçirmede de ateş kullanılmış olabilir. Ateş nemli mağaraların tabanını kaplayan bitkileri ortadan kaldırmada ve mağaralarda yaşayan böcek, akrep, yarası gibi hayvanları yok etmede en hızlı araçtır. İsrail Taboun Mağarası'nın üst katmanlarında görülen tekrarlanmış yangınların bu şekilde yapılmış oldukları açıklanmaktadır. Avustralya yerlileri ve Afrika'daki Boşimanlar da mağaralarını bu yolla temizlemektedirler. Yine Chou-kou-tien'den de buna örnekler verilmektedir. Ocakların hayvanlara karşı oynadığı

rol ele alındığında bunların kapı yakınında ya da sığınağın dışında bulunması bu açıdan düşünülebilecek bir noktadır. Ancak bu genel bir durum değildir. Bu durum açığı olarak Fransa'da Pech-de-l'Aze II'de ortaya konmuştur ve bu ocaklar girişe doğru yer almaktadır.

Açık hava yerleşim yerlerinde de ateş başıboş gezen etoburlara karşı bir korunma sistemidir. İnsanın yalnızca kendisini saldırıya karşı koruması söz konusu değildir. Aynı zamanda etoburları et rezervlerinden, çeşitli besin maddelerinden ve derilerden uzaklaştırmak amacıyla da yöneliktir. Ocaklar otomatik olarak çok yaklaşan vahşi hayvanların kaçmasına neden olurlar.

Biçim değişikliği enerjisi olarak ateşin kullanım:

Ateşin bu bağlamda 2 işlevi vardır. 1. yiyeceklerin pişirilmesi olgusu. Diğer ise teknik uygulamalardır.

Ateşin teknikle uygulanması onun Paleolitik dönemde kullanılan çeşitli hammaddelerin biçim değişikliğinde bir araç olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Ateşin teknik amaçlı enerji kaynağı olarak keşfi erken bir zamanda pratik olarak ateşin kullanımının keşfi ile çağdaş olmalıdır. Başlangıçta bu uygulamalar odun, kemik, hayvan boynuzu gibi bazı hammaddelerle ya da taş gibi hammaddenin parçalanması gibi belirli çalışma şekilleriyle sınırlanmıştır. Bu teknikler belki de alt Paleolitikten itibaren kullanılıyordu. Üst Paleolitikte kullanıldıkları çok kesindir. Üst Paleolitikte boya maddelerinin ya da kilin şekil değişikliğinde, çakmaktaşının ısıtılma işlemlerinde kesinlikle kullanılmıştır. Teknik uygulamaları:

- 1- Odun çalışması
- 2- Geyik boynuzu ve fildişi çalışması
- 3- Taş çalışması
- 4- Boya maddelerinde çalışma olmak üzere 4 kategoride toplamak olanaklıdır.